

ФИЛЬМЛЕРДЕ МИЛЛИЙ ХАРАКТЕР ЖАРАТЫҰ МӘСЕЛЕЛЕРИ

Бахтияр Мадияров Сметович – оқытыушы

Өзбекстан мәмлекетлик көркем өнер хэм мәденият институты Нөкис филиалы

Таянч сўзлар: кинодокументалистика, фильм, характер, сюжет, вокие, миллий қахрамон, жанр, комедия.

Ключевые слова: кинодокументалистика, фильм, характер, сюжет, факт, национальной герой, жанр, комедия.

Key words: documentary filmmaking, film, character, plot, fact, national hero, genre, comedy.

Қарақалпақ кино документалистикасының пайда болыуы, оларда көтерилген машқалалар, дөретиушилиқ процесстеги изленислер бүгинги күнде үйрениуді талап ететугын мәселелердің бири. Соңғы дәуірлерде қарақалпақ киносында миллий турмыслық көринислер сәулеленген фильмлер көплек жаратылып атыр.

Миллий қәдириятларға итибар, дәстүрлер дауамыйлығы темасы, миллий турмыслық көринислер сәулеленген фильмлер қатарында «Уры», «Курорт» фильмлерин атап көрсетсек болады.

«Қарақалпақфильм» өнимлери болған «Курорт», «Уры» фильмлеринде қарақалпақ миллий характерлерин көрсетиу сыяқлы элементлерди ушыратамыз.

Бул фильмлер комедия жанрында болып, еки фильмнің де сценаристи М.Нызанов. Режиссёры Б.Низаматдинов тәрәпинен сүүретке алынған. «Курорт» фильминің мазмуны – өмирбойы аўылынан шықпай жүрип, досларының қыстауы менен курортқа келип қалған Қуўатбай ағаның бастан-кеширгенлери болса, «Уры» фильминде қолайсыз хәзил себепли жаман атлы болып қалған Курбанбай хэм оның жәмийеттеги орны көрсетилген.

«Сюжет – бул сценарийдеги ўақыялар хэм қахарманлардың әйтеуір бирлесийуинен ибарат емес. Сюжет эне усы ўақыялар хэм қахарманларды талқылаў куралы да болып есапланады». [1.19] Бул еки фильмде де ўақыялар хэм қахарманлардың көбирек қаластырылыуынан дүзилгенлигин көрийүмиз мүмкин. Фильмнің сюжет хэм ўақыяларды түрлише болса да, қарақалпақ характерин көрсетиўге қаратылған.

Фильм авторлары миллий комик характер деп, гейде артықша нәрселерди, ўақыяны орынсыз түсиндирийлерди сюжетке қосып жибере береді. Әсиресе, «Курорт»тағы Қуўатбай образы жүдә сада, хәтте аўышлық тымсалына айландырып бериледи. Мысалы, пул қалтаны чемоданынан таўып алыуы,

қаяққа барса да, жанында бул қалтаны алып жүрийи сыяқлы эпизодлар жеңил күлкіге қурылған.

Көркем фильмлерде характер жаратыу хэм оны хәр қыйлы жағдайларда көрсетиу көз қарасынан «Уры» фильми, салыстырмалы түрде бир қанша табыслы шыққан.

Хәр қандай фильмге тән болған жағдай сценарийде ўақыялар бир сюжет линиясында раўажландырылыуы керек.

Фильмде болса сюжет ўақыясы бир бағдарда раўажландырылмай, ўақыялардың қаластырып тасланыуы анық сезиледи.

Қарақалпақ миллий характерлерин көрсетиу жолында киносценарист бираз бөрттирийлерге итибар берип, фильм қахарманлары көбирек қәсийетсиз етип көрсетилген. Мысалы, «Қоңсылар», «Уры» фильмлеринде усы типтеги характер жүдә көплек бериледи. Бул бириншиден жеңил күлкі ушын қурылған. Фильм комедия жанрында болғаны менен де миллий характерлерди жаратыуда орынсыз ис-хәрекетлер менен сөзлерде пайдаланбағаны мақул.

«Кино өнеринде характер жаратыуда үш бағдарды өз ишине алады. Булар драматургия, режиссура хэм актёрлық өнеринде көринеди. Бул бириктиң дөретиушилиқ бирдейлиги, бирге ислесиу процеси киноның хэм характерлердің бир пүтинлигин тәмийинлейди. [2] Бул бир пүтинлик қарақалпақ киносында «Танка» фильминде көзге тасланады. Бунда бәринен бурын талантлы кино режиссёры Төренияз Қәлиметовтың («Танка» фильми режиссёры) режиссёрлық шеберлиги басым. Бириншиден, кино режиссёр халықтық миллий характери менен үрп-әдетин жақсы өзлестире алған. Екиншиден, кино режиссёр ушын зәрүр болған билим хэм тәжирийбеге ийе. Үшиншиден, кино өнери ушын актёрларды дурыс таңлай алған хэм киноға тән элементлерди актёр характеринде көре билген.

Жуўмақлап айтқанда, Қарақалпақстан кинодокументалистикасында нағыз дөретиўши ушын - жазаман, айтаман, көрсетемен, дейтуғын әхмийетли темалар жүдә көп. Оларды таңлай билиўи, тәрбиялық әхмийетке ийе теманы излеўи хәм оны раўажландырыўи киносценаристтиң шеберлигине байланыслы мәселе екенлигин айтып өтпекшимиз.

Кино өнеринде характер жаратыў мәселесинде үш бирликтин бирейин тәмийинлеўши режиссёр қәбилети де шешиўши орынға ийе. Белгили хәм талантлы режиссёр Г.Товстоноговтың: “Театр актёрды тәрбиялайды хәм қәлиплестиреди, кино болса эксплуатация етеди [3] деген пикирине итибар

қаратсақ, қарақалпақ көркем өнеринде талантлы театр актёрлары ансамбли көплеп өсип жетилискен. Тек оларды кино актёрлық өнеринде шыңландырып турыў зәрүрлиги бар хәм бул тиккелей кино режиссёр менен байланыслы. Режиссёрдың актёрлардан дурыс пайдалана алыўи, оларды түрли роллерде шынықтыра алыўи болса режиссёрдың қәбилетине, талантына байланыслы. Бул миллий характерлер жаратыўда жаңа изленислердин дурыс жолға қойылыўи ең дәслеп киносценарист пенен режиссёрдың соңынан, киноның яғный қарақалпақ миллий киносының раўажаланыўи ушын үлкен қәдемди баслап береді.

Пайдаланылған әдебиетлар

1. С.Абулқосимова. «Кино санъати асослари» –Т.: 2010.
2. О.Даюмов. Чет эл адабиёти тарихи. -Т.: Ўқитувчи, 1999.
3. Т.Турсунов. Саҳна ва замон. -Т.: Янги аср авлоди, 2007.
4. Ш.Нусратова. “Бадий асар тахлили”, ўқув қулланма. –Т.: “Fan ziyosi” нашриёти. 2023.
5. “Қарақалпақфильм” архив материаллары.

РЕЗЮМЕ. Қарақалпақ кинодокументалистикасида кўтарилган муаммолар, ижодий жараёндаги изланишлар бугунги кунда ўрганишни талаб этади. Қарақалпақ киносиде миллий замонавий кўринишлар тасвирланган филмларда характер яратиш масалалари ҳар тамонлама ўрганилиб, мақолада бадий филмлар таҳлил этилди.

РЕЗЮМЕ. Проблемы, поднятые в каракалпакском кинодокументалистике, исследования творческого процесса требуют изучения и сегодня. В каракалпакском кинематографе подробно изучены вопросы создания персонажей в фильмах, отражающих современные национальные взгляды, а также в статье проанализированы художественные фильмы.

SUMMARY. The problems raised in Karakalpak documentary filmmaking and research into the creative process require study today. In Karakalpak cinema, the issues of creating characters in films that reflect modern national views are studied in detail, and feature films are also analyzed in the article.

QARAQALPAQ TEATR REJISSURASI (Quwirshaq teatri rejissyori M.Begimov misalında)

T.Seitnazarova – oqitwshi

Ўзбекстан мамлекетлик кóркem óner hám mádeniyat instituti Nókis filiali

Таяниш сөзлер: театр, режиссёр, қуwirshaq, спектакл, актыор.

Ключевые слова: театр, режиссёр, кукла, спектакль.

Key words: theatre, director, puppet, play, actor.

Jas tamashagóydiń kórkem ónerge bolǵan qızıǵıwshılıǵınıń artıwı eń dáslep quwirshaq teatrinan baslanadı. Hár qıylı xarakterge iye bolǵan quwirshaq personajları jas tamashagóylerdi ómir jumbaqları ústinde bas qatırıwǵa shaqıradı. Sonlıqtanda, olar bul dárgayǵa tez-tez kelip, jumbaqlarına usı jerden juwap tabadı. Jas áwladtı hár tárepleme kámalǵa keliwinde hám onı jetik insan bolıp tárbiyasında da quwirshaq teatrinıń ornı áhmiyetli esaplanadı.

Usınday iygilikli isler jolında miynet etip kiyatırǵan Qaraqalpaq mámleketlik Quwirshaq teatri 1990-jılı 27-fevralda №50/2-sanlı Qaraqalpaqstan Respublikası Ministrler Keńesiniń qararı hám Ózbekstan Respublikası mádeniyat hám sport isleri ministrliginiń 1990-jılǵı 5-aprel №115-sanlı buyırǵına tiykarlanıp ashıldı. Mine, usı waqıt dawamında júzge jaqın quwirshaq spektakllerin saxnalastırıp, respublikamız kóleminde ótkerilip kiyatırǵan hár qıylı dástúriy